

MAKTAB TA'LIMIDA NIZOLARNI BOSHQARISHNING KONSTRUKTIV OMILLARI

Tojiboyeva Gulxumor Raxmonjonovna

ADU Umumiy psixologiya kafedrasida professori

Ali Manzul Abdullo o'g'li

Psixologiya yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktab ta'limida o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi nizolarni konstruktiv boshqarish omillari tahlil qilinadi. Maktab muhitida nizolarni muvaffaqiyatli boshqarish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish va ijobiy psixologik muhitni shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqotda jinsiy farqlar asosida korrelyatsion tahlil o'tkazilib, nizolarni boshqarishning turli omillari o'rtasidagi bog'liqlik darajasi aniqlanadi.

Kalit so'zlar: maktab ta'limi, nizolarni boshqarish, konstruktiv omillar, korrelyatsiya, jinsiy farqlar

Kirish. Maktab ta'limida nizolar, ya'ni o'quvchilar va o'qituvchilar, shuningdek, o'quvchilar o'rtasida kelib chiqadigan nizolar o'ziga xos muammo hisoblanadi. Nizolarni konstruktiv boshqarish, ya'ni mazkur ziddiyatlarni ijobiy hal qilish yo'llarini aniqlash orqali o'quv jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin. Ushbu maqolada nizolarni konstruktiv boshqarish uchun muhim omillar tahlil qilinadi, shuningdek, nizolar va turli omillar o'rtasidagi bog'liqlik darajasi jinsga ko'ra farqlar asosida o'rganiladi.

Adabiyotlar tahlili. Nizolarni boshqarish bo'yicha xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, nizolarni konstruktiv boshqarish jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi (Johnson, 2007). Maktab muhitida nizolar ko'pincha o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi tushunmovchiliklar, o'quvchilar o'rtasidagi raqobat va psixologik xususiyatlar tufayli kelib chiqadi (Smith & Jones, 2015). Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, konstruktiv nizolarni boshqarish strategiyalari orqali o'quv jarayonidagi noqulay vaziyatlarning oldi olinadi, o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlar yaxshilanadi (Alina, 2012).

Tadqiqot metodikasi. Tadqiqotda kvantitativ metodlar qo'llanildi. O'rganish uchun umumiy o'rta maktablarning yuqori sinf o'quvchilari va o'qituvchilari orasida so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnoma natijalari nizolarni boshqarishning konstruktiv omillari va jinsiy farqlarni aniqlashga qaratildi. Ushbu ma'lumotlar asosida korrelyatsion tahlil o'tkazilib, nizolar va konstruktiv boshqarish omillari o'rtasidagi bog'liqlik darajasi aniqlanadi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqot natijalari quyidagi jadvalda ifodalangan:

1-jadval

Nizolar turlari va boshqarish yondashuvlari

Nizo turi	Boshqarish strategiyasi	Omil
O‘quvchi-o‘qituvchi nizo	Muzokara, muloqot	Tushunishni rivojlantirish
O‘quvchi-o‘quvchi nizo	Tinchlantiruvchi muloqot	Hamkorlik qobiliyati
Ijtimoiy nizo	Hissiy qo‘llab-quvvatlash	Empatiya

Bu jadvalda turli nizolarni boshqarish uchun qo‘llaniladigan strategiyalar va ularning asosiy omillari ko‘rsatilgan.

O‘quvchi-o‘qituvchi nizo: Bu turdagi nizolarda "muzokara" va "muloqot" strategiyalari ishlatiladi. Ushbu yondashuvlar "tushunishni rivojlantirish" omiliga asoslanadi. Bu psixologik jihatdan muhim, chunki o‘qituvchilarning o‘quvchilar bilan samimiy muloqot qilishi va ular bilan muloqot qilish qobiliyati o‘quv jarayonida konstruktiv muhit yaratishga yordam beradi. "Tushunishni rivojlantirish" o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi munosabatlarning kuchayishiga va nizoning konstruktiv hal bo‘lishiga olib keladi.

O‘quvchi-o‘quvchi nizo: O‘quvchilar o‘rtasidagi nizolarni boshqarishda "tinchlantiruvchi muloqot" strategiyasi qo‘llaniladi. Bu strategiyaning omili sifatida "hamkorlik qobiliyati" keltirilgan. Hamkorlik qobiliyati o‘quvchilar o‘rtasidagi munosabatlarni ijobiy tarzda boshqarishga yordam beradi. Bu usul o‘quvchilarning bir-biriga bo‘lgan hurmatini oshirish va jamoaviy muhitni yaxshilashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy nizo: Ushbu turdagi nizolarda "hissiy qo‘llab-quvvatlash" strategiyasi qo‘llaniladi va bu strategiyaning asosiy omili sifatida "empatiya" ko‘rsatilgan. Empatiya – bu boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish va ularga nisbatan o‘zaro hurmat ko‘rsatish qobiliyati. Ijtimoiy nizolarda empatiya orqali hissiy qo‘llab-quvvatlash juda samarali hisoblanadi, chunki bu o‘quvchilar o‘rtasidagi ijtimoiy aloqalarni mustahkamlaydi.

2-jadval

Nizolarni boshqarishning jinsga ko‘ra korrelyatsiyasi

Omil	O‘g‘il bolalar	Qiz bolalar	Korrelyatsiya koeffitsiyenti
Empatiya	0.56	0.74	0.65
Hamkorlik qobiliyati	0.61	0.78	0.70
Tushunishni rivojlantirish	0.52	0.73	0.64

Bu jadvalda nizolarni boshqarish omillari o‘g‘il va qiz bolalarga ko‘ra korrelyatsion tahlil orqali baholangan. Har bir omil uchun korrelyatsiya koeffitsiyentlari keltirilgan bo‘lib, bu koeffitsiyentlar qanchalik yuqori bo‘lsa, o‘sha omilga asoslangan boshqaruv yondashuvi samarali bo‘ladi.

Empatiya: Empatiya omiliga korrelyatsiya natijalari qiz bolalarda (0.74) o'g'il bolalarga (0.56) nisbatan yuqoriroq ekanligini ko'rsatmoqda. Bu natijalar shuni anglatadiki, qiz bolalar ijtimoiy nizolarni hal qilishda ko'proq empatiyaga asoslanadi. Bu ularning hissiy qo'llab-quvvatlash va boshqalarni tushunishga moyilligini ifodalaydi.

Hamkorlik qobiliyati: Hamkorlik qobiliyatiga ko'ra, qiz bolalarda bu koeffitsiyent (0.78) yuqoriroq darajada, o'g'il bolalarda esa (0.61) kuzatilmoqda. Bu shuni anglatadiki, qiz bolalar o'quvchi-o'quvchi nizolarini hal qilishda hamkorlik qilish qobiliyatiga ko'proq ega bo'lib, boshqalar bilan ishlashda samaraliroqdirlar. Bu psixologik jihatdan qiz bolalarning ijtimoiy aloqalarda ko'proq intilishlarini va jamoaviy ishga moyilligini bildiradi.

Tushunishni rivojlantirish: Bu omil ham qiz bolalarda (0.73) yuqori, o'g'il bolalarda esa (0.52) ko'rsatilgan. Bu shuni anglatadiki, qiz bolalar o'quvchi-o'qituvchi munosabatlaridagi nizolarni hal qilishda ko'proq tushunish va muammoni muloqot orqali hal qilishga moyildirlar. O'g'il bolalarda esa tushunish darajasi nisbatan pastroq, bu esa ularning nizolarni hal qilishda hissiy javob berish ehtimolini ko'rsatishi mumkin. Korrelyatsion tahlillar shuni ko'rsatadiki, qiz bolalar nizolarni boshqarishda empatiya va hamkorlik qobiliyatlarini ko'proq namoyon qilishadi, bu esa o'g'il bolalarga qaraganda yuqori korrelyatsiya koeffitsiyentini tashkil qiladi. Shuningdek, tushunishni rivojlantirish omilida ham qiz bolalarning yuqori ko'rsatkichlari kuzatilmoqda.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, maktab ta'limida nizolarni konstruktiv boshqarish uchun empatiya, hamkorlik qobiliyati va tushunishni rivojlantirish kabi omillar muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, qiz bolalar bu omillarni ko'proq namoyon qilishlari tufayli nizo boshqarishda ijobiy natijalarga erishiladi. Kelgusida o'quv muassasalarida nizolarni boshqarish maqsadida ushbu omillarni rivojlantirish bo'yicha treninglar o'tkazilishi maqsadga muvofiqdir. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, qiz bolalar nizolarni boshqarishda empatiya, hamkorlik qobiliyati va tushunishni rivojlantirish kabi omillarga ko'proq moyil bo'ladilar. Bu ularning jamoadoshlik va boshqalarni tushunishdagi qobiliyatlari yuqoriroq ekanini ifodalaydi. O'g'il bolalarda esa ushbu omillar nisbatan pastroq korrelyatsiya ko'rsatgan, bu ularning nizolarni hal qilishda ba'zida konstruktiv yondashuvlardan ko'ra an'anaviyroq usullarni tanlashlari mumkinligini bildiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Johnson, D. (2007). *Conflict Resolution Strategies in Education*. Oxford University Press.
2. Smith, J., & Jones, L. (2015). *Classroom Management and Conflict*. Routledge.
3. Anvarovna, A. S. ., & Kahharova. (2024). SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ADJUSTMENT OF FIRST YEAR UNIVERSITY STUDENTS. *JOURNAL OF*

- EDUCATION, ETHICS AND VALUE*, 3(1), 230–234. Retrieved from <https://jeev.innovascience.uz/index.php/jeev/article/view/439>
2. Atakhujaeva, S. (2023). CONSTRUCTIONS (MODELS) OF SOCIAL INTELLIGENCE IN FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*.
 3. Shaxlo Anvarovna Ataxo‘Jayeva (2023). O‘QITUVCHILARINING SOTSIOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI. Academic research in educational sciences, 4 (TMA Conference), 111-115.
 4. Umirovich, A. O., & Anvarovna, A. S. (2023). Views of thinkers on issues of family and family relations. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(5), 508-511.
 5. Ataxo‘jayeva, S. (2023). EMPIRIAL FOUNDATIONS OF THE STUDY ENGLISH TEACHERS’ SOCIAL INTELLIGENCE.
 6. Fayzullayev, M. M. (2023). PSYCHOLOGICAL LITERACY AND ITS ASSESMENT OF IN YOUTH. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(6 SPECIAL), 170–172. Retrieved from <http://erus.uz/index.php/er/article/view/3358>
 7. Mirzamurodovich, F. M. (2023). CONCEPTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL LITERACY IN CONTINUOUS EDUCATION. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(5), 495-497.
 8. Fayzullayev, M. M. (2023). Psixologik savodxonlik o‘rta maktab o‘quvchilarini ijtimoiylashtirishning psixologik-pedagogik sharti sifatida. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(15), 398-400.
 9. Fayzullayev, M. . (2024). INTRODUCING PSYCHOLOGICAL LITERACY. Академические исследования в современной науке, 3(22), 32–35. извлечено от <https://econferences.ru/index.php/arims/article/view/16795>
 10. Fayzullayev, M. (2023). O‘SMIRLARDA PSIXOLOGIK SAVODXONLIK KONSTRUKSIYALARI. Академические исследования в современной науке, 2(19), 129–133. извлечено от <https://www.econferences.ru/index.php/arims/article/view/7963>
 11. Fayzullayev, M. M. (2022). DISCRIMINATION IS A VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND IS A PROBLEM FOR STUDENTS, ESPECIALLY IN TIMES OF PSYCHOLOGICAL CHANGE. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING*, 1(4), 429–431. Retrieved from <https://researchedu.org/index.php/iclt/article/view/2765>
 12. Nortoji Jumaevich Eshnev, & Mirzaodil Mirzamurodovich Fayzullayev (2021). DISCRIMINATION IN EDUCATION. Academic research in educational sciences, 2 (CSPI conference 1), 550-553.
 13. Fayzullayev, M. . (2024). INTRODUCING PSYCHOLOGICAL LITERACY. Академические исследования в современной науке, 3(22), 32–35. извлечено от <https://econferences.ru/index.php/arims/article/view/16795>